

Research & Monitoring Centre
for Coastal & Maritime Tourism
in the Eastern Mediterranean

Κέντρο Έρευνας & Παρακολούθησης για τον Παράκτιο & Θαλάσσιο Τουρισμό στην Ανατολική Μεσόγειο

ΠΑΡΑΚΤΙΟΣ & ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ · ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

Επιτελική Σύνοψη

Το Μεθοδολογικό Πλαίσιο

www.rmcmmed.org

Ανεξάρτητη, τεκμηριωμένη έρευνα και παρακολούθηση για την προαγωγή του βιώσιμου παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού στην Ανατολική Μεσόγειο.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU | Ελλάδα 2.0 Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

HELLENIC REPUBLIC
MINISTRY OF TOURISM

Greece 2.0
NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN

Funded by the
European Union
NextGenerationEU

Η σελίδα αυτή έχει σκοπίμως αφεθεί κενή.

Επιτελική Σύνοψη

Το Μεθοδολογικό Πλαίσιο

1. Εισαγωγή: Αντικείμενο, Σκοπός και Πλαίσιο Εκπόνησης

Το παρόν κείμενο συνιστά την επιτελική σύνοψη του Παραδοτέου Π1.1 «Μελέτη Επισκόπησης», το οποίο εκπονήθηκε στο πλαίσιο της Φάσης 1 —«Προετοιμασία και Εκπόνηση Μεθοδολογικού Προτύπου»— του έργου «Παρατηρητήριο για τον Παράκτιο και Θαλάσσιο Τουρισμό στη Μεσόγειο» (Τμήμα 1), με αναθέτουσα αρχή το Υπουργείο Τουρισμού και ανάδοχο την Knowledge AE, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» και με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης – NextGenerationEU.

Αντικείμενο του Παραδοτέου είναι η συστηματική επισκόπηση (review) προγενέστερων μελετών, ακαδημαϊκής έρευνας και προγραμμάτων ελληνικών, ευρωπαϊκών και διεθνών φορέων που αφορούν τη μέτρηση και την παρακολούθηση της βιώσιμης ανάπτυξης του παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού. Στόχος είναι η κεφαλαιοποίηση της υπάρχουσας γνώσης και εμπειρίας, ώστε να τεκμηριωθεί το μεθοδολογικό πλαίσιο πάνω στο οποίο θα στηριχθεί ο σχεδιασμός των δεικτών, της αρχιτεκτονικής δεδομένων και των λειτουργιών του Παρατηρητηρίου στα επόμενα παραδοτέα της Φάσης 1.

Ειδικότερα, η μελέτη επιδιώκει: πρώτον, τη συστηματική καταγραφή και ανάλυση διεθνών πρακτικών μέτρησης και παρακολούθησης του παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού μέσω εκτενούς δευτερογενούς έρευνας· δεύτερον, την αναλυτική αποτύπωση των βασικών μεθοδολογικών πλαισίων, των δεικτών που αυτά προτείνουν και των μεθόδων συλλογής δεδομένων· και τρίτον, την ανάδειξη συγκλίσεων, αποκλίσεων, κενών και περιορισμών, κυρίως ως προς τη διαθεσιμότητα, την ποιότητα και τη συγκρισιμότητα των δεδομένων, ώστε να υποστηριχθεί ο σχεδιασμός του Παρατηρητηρίου.

2. Η Αναγκαιότητα Θεσμοθέτησης του Παρατηρητηρίου

Η παράκτια ζώνη συγκαταλέγεται στα πλέον κρίσιμα, αλλά και τα πλέον ευάλωτα, συστήματα του πλανήτη. Σύμφωνα με τους Reimann, Vafeidis και Honsel (2023), εκτείνεται σε περισσότερα από 1,6 εκατομμύρια χιλιόμετρα ακτογραμμής και αφορά περίπου το 85% των κρατών παγκοσμίως, φιλοξενώντας πάνω από ένα εκατομμύριο θαλάσσια και χερσαία είδη, ενώ περίπου το ένα τέταρτο του συνόλου των θαλάσσιων ειδών εξαρτάται άμεσα από τα παράκτια οικοσυστήματα. Οι ίδιοι συγγραφείς εκτιμούν ότι οι ακτές φιλοξενούν σήμερα περίπου 2,4 δισεκατομμύρια ανθρώπους, ήτοι περίπου το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού, με πυκνότητα κατοίκησης περίπου τριπλάσια του παγκόσμιου μέσου όρου, ενώ το 75% των μεγαλύτερων μητροπολιτικών περιοχών του πλανήτη βρίσκεται σε παράκτιες ζώνες. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD, 2021) εκτιμά περαιτέρω ότι ο πληθυσμός που ζει σε Παράκτιες Περιοχές Χαμηλού Υψομέτρου (Low Elevation Coastal Zones) θα φθάσει το 1,4 δισεκατομμύριο έως το 2060.

Στο πλαίσιο αυτό, ο παράκτιος και θαλάσσιος τουρισμός συγκαταλέγεται στους βασικότερους πυλώνες της Γαλάζιας Οικονομίας και αποτελεί κομβικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης για τη Μεσόγειο και ιδίως για την Ελλάδα, η οποία κατέχει τη 2η θέση μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ ως προς τη συμβολή του κλάδου στην

απασχόληση και την 5η θέση ως προς την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία. Παράλληλα, όπως καταγράφει η έκθεση του Plan Bleu (2020) για την κατάσταση του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης στη Μεσόγειο, η λεκάνη θερμαίνεται με ρυθμό ταχύτερο του παγκόσμιου μέσου όρου, ενώ η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και τουριστικών δραστηριοτήτων εντείνει την πίεση σε ήδη ευάλωτες παράκτιες ζώνες, με τις ανισότητες προσαρμοστικής ικανότητας μεταξύ βόρειων και νότιων χωρών να εντείνουν τη συνολική τρωτότητα της περιοχής.

Η αναγκαιότητα του Παρατηρητηρίου θεμελιώνεται στα συμπεράσματα της διαβούλευσης που πραγματοποίησε το Υπουργείο Τουρισμού στην Κέρκυρα το 2022, τα οποία αποτυπώθηκαν στην έκθεση «Measuring and monitoring the sustainable development of coastal and maritime tourism» της Γενικής Διεύθυνσης Τουριστικής Πολιτικής: η μετάβαση προς τη βιώσιμη ανάπτυξη του παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού δεν μπορεί να στηρίζεται σε αποσπασματικές παρεμβάσεις χωρίς εμπειρική τεκμηρίωση, καθώς η έλλειψη αξιόπιστων, συστηματικών και χωρικά ευαίσθητων δεδομένων παραμένει βασικό εμπόδιο για τη χάραξη πολιτικής. Παρότι στοιχεία συλλέγονται ήδη από πολυάριθμους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, αυτά παραμένουν κατακερματισμένα, ασύνδετα και συχνά μη αξιοποιήσιμα για στρατηγικό σχεδιασμό, με αποτέλεσμα η χάραξη πολιτικής να στηρίζεται συχνά σε ελλιπή γνώση.

Το Παρατηρητήριο δεν προτείνεται ως στενά τεχνικός ή στατιστικός μηχανισμός, αλλά ως θεσμικός κόμβος συγκέντρωσης, ανάλυσης και διάχυσης δεδομένων, ικανός να υποστηρίξει την τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής, να αναγνωρίσει έγκαιρα τάσεις και κινδύνους και να γεφυρώσει θεσμικά κενά μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, στηρίζοντας παράλληλα μια πιο συμμετοχική και τοπο-κεντρική προσέγγιση διακυβέρνησης του τουρισμού.

3. Μεθοδολογία της Μελέτης Επισκόπησης

Η μελέτη στηρίχθηκε σε συστηματική δευτερογενή έρευνα (desk research), η οποία διεξήχθη σε δύο διακριτά στάδια. Στο πρώτο στάδιο πραγματοποιήθηκε συστηματική συλλογή πηγών —διεθνών και ευρωπαϊκών μεθοδολογικών πλαισίων, μελετών διεθνών οργανισμών, αποτελεσμάτων προγενέστερων ερευνητικών και επιχειρησιακών προγραμμάτων, καθώς και επιλεγμένης ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας— με κριτήριο επιλογής τη συνάφειά τους με τον παράκτιο και θαλάσσιο τουρισμό, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την παρακολούθηση μέσω δεικτών. Στο δεύτερο στάδιο, οι πηγές αυτές οργανώθηκαν θεματικά και υποβλήθηκαν σε συγκριτική αξιολόγηση ως προς τα υπάρχοντα μεθοδολογικά πρότυπα, τους προτεινόμενους δείκτες βιωσιμότητας και τις μεθόδους συλλογής, επεξεργασίας και ομογενοποίησης δεδομένων, με στόχο την ανάδειξη κοινών χαρακτηριστικών, αποκλίσεων, πλεονεκτημάτων και περιορισμών ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής τους στην παρακολούθηση του παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού.

4. Εννοιολογικό Πλαίσιο: Βασικοί Ορισμοί

Η μελέτη αφιερώνει ιδιαίτερη προσοχή στην εννοιολογική οριοθέτηση των βασικών όρων που διέπουν το αντικείμενο του Παρατηρητηρίου, δεδομένου ότι η απουσία ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού για την παράκτια ζώνη και τον παράκτιο τουρισμό δεν αντανακλά θεωρητική αδυναμία, αλλά την πολυεπίπεδη και

σύνθετη φύση των ίδιων των φαινομένων, τα οποία διαμορφώνονται από αλληλεπιδράσεις φυσικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων.

4.1 Η Παράκτια Ζώνη

Η παράκτια ζώνη περιγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία ως μία από τις πλέον σύνθετες και θεωρητικά απαιτητικές έννοιες της γεωγραφίας και των περιβαλλοντικών επιστημών, καθώς συνιστά μεταβατικό χώρο όπου αλληλεπιδρούν φυσικές διεργασίες και ανθρώπινες δραστηριότητες σε πολλαπλές χωρικές και χρονικές κλίμακες (Carter, 1988). Στη γεωγραφική σκέψη προσεγγίζεται πρωτίστως ως ζώνη διεπαφής ξηράς και θάλασσας, η οποία δεν μπορεί να οριστεί ως γραμμικό όριο αλλά ως ευρύτερος χωρικός σχηματισμός εντός του οποίου οι παράκτιες διεργασίες επηρεάζουν τη χερσαία περιοχή και αντιστρόφως (Cicin-Sain & Knecht, 1998· ΕΕΑ, 2006). Χαρακτηριστικό παράδειγμα λειτουργικού ορισμού αποτελεί η Χαμηλού Υψομέτρου Παράκτια Ζώνη (Low Elevation Coastal Zone – LECZ), η οποία περιλαμβάνει παράκτιες εκτάσεις με υψόμετρο μικρότερο των 10 μέτρων από τη μέση στάθμη της θάλασσας και χρησιμοποιείται ευρέως σε αναλύσεις κλιματικής τρωτότητας (McGranahan, Balk & Anderson, 2007).

Για στατιστικούς και συγκριτικούς σκοπούς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Eurostat έχουν υιοθετήσει διοικητικές τυπολογίες βασισμένες σε τοπικές διοικητικές μονάδες (LAU) και περιφέρειες (NUTS 3). Ως Παράκτιες Περιοχές (Coastal Areas) ορίζονται οι δήμοι που συνορεύουν με την ακτογραμμή ή έχουν τουλάχιστον το 50% της επιφάνειάς τους εντός απόστασης 10 χιλιομέτρων από αυτήν (Eurostat, 2025). Αντίθετα, στο πλαίσιο της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιων Ζωνών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει την παράκτια ζώνη ως «λειτουργικό χώρο», τα όρια του οποίου καθορίζονται κατά περίπτωση ώστε να περιλαμβάνουν τις ουσιώδεις αλληλεπιδράσεις ξηράς και θάλασσας (European Commission, 2002· 2004).

Για τις ανάγκες του παρόντος έργου, υιοθετείται ο λειτουργικός ορισμός της Eurostat: η παράκτια ζώνη οριοθετείται στο επίπεδο των παράκτιων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (LAU), όπως αυτοί ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ώστε να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα των δεδομένων σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο.

Ειδικότερα ως παράκτιες περιοχές θεωρούνται οι δήμοι που συνορεύουν με την ακτογραμμή ή έχουν τουλάχιστον το 50% της επιφάνειάς τους σε απόσταση έως δέκα χιλιόμετρα από αυτή. Με αυτόν τον τρόπο, τα στοιχεία μπορούν να συνδεθούν με τις διοικητικές βαθμίδες LAU και NUTS και να συλλέγονται με πιο συστηματικό και συγκρίσιμο τρόπο.

4.2 Ο Παράκτιος Τουρισμός

Σημείο αναφοράς στη διεθνή βιβλιογραφία για τον ορισμό του παράκτιου τουρισμού αποτελεί η συμβολή του Hall (2001), ο οποίος, στη μελέτη του «Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier?», αντιλαμβάνεται τον παράκτιο τουρισμό ως το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων αναψυχής που πραγματοποιούνται στην παράκτια ζώνη και στα παράκτια ύδατα, διαχωρίζοντάς τον εννοιολογικά —αν και όχι απόλυτα— από τον θαλάσσιο τουρισμό:

«Η έννοια του παράκτιου τουρισμού περιλαμβάνει όλο το φάσμα των τουριστικών δραστηριοτήτων αναψυχής που πραγματοποιούνται στην παράκτια ζώνη και στα παράκτια ύδατα. Αυτές περιλαμβάνουν την ανάπτυξη του παράκτιου τουρισμού (διαμονή, εστιατόρια, βιομηχανία τροφίμων και δεύτερες κατοικίες) και τις υποδομές που υποστηρίζουν την παράκτια ανάπτυξη (π.χ. επιχειρήσεις λιανικής πώλησης, μαρίνες και πάροχοι δραστηριοτήτων). Περιλαμβάνονται επίσης τουριστικές δραστηριότητες όπως η αναψυχή με σκάφη,

ο οικότουρισμός με βάση την ακτή και τη θάλασσα, οι κρουαζιέρες, η κολύμβηση, η ερασιτεχνική αλιεία, η κολύμβηση με αναπνευστήρα και οι καταδύσεις» (Hall, 2001).

Ο ορισμός αυτός, αν και έχει δεχθεί κριτική για τη στατική αντιμετώπιση της παράκτιας ζώνης ως ουδέτερου «υποβάθρου» δραστηριοτήτων, χωρίς να εμβαθύνει στη δυναμική των κοινωνικοοικολογικών συστημάτων που τη συγκροτούν (Williams, 2011), παραμένει λειτουργικά επαρκής για συγκριτικές μελέτες και αποτελεί σημείο εκκίνησης για τον λειτουργικό ορισμό που υιοθετείται στο παρόν έργο.

Για τους σκοπούς του παρόντος έργου, ως παράκτιος τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός που περιλαμβάνει τουριστικές δραστηριότητες αναψυχής, ψυχαγωγίας και αθλητισμού που πραγματοποιούνται στην ξηρά και στην παραλία —κολύμβηση, σέρφινγκ, ηλιοθεραπεία και συναφείς δραστηριότητες— με την εγγύτητα στην ακτή να αποτελεί προϋπόθεση για τις υποστηρικτικές υπηρεσίες και υποδομές.

4.3 Η Προβληματική του Ορισμού του Παράκτιου Τουρισμού

Παρά το μέγεθος του ερευνητικού όγκου γύρω από την παράκτια ζώνη και τον παράκτιο τουρισμό, η μελέτη επισημαίνει ότι ο ορισμός του παραμένει προβληματικός για επτά, αλληλένδετους, λόγους. Πρώτον, υπάρχει ασάφεια και εννοιολογική επικάλυψη μεταξύ των όρων «παράκτιος» και «θαλάσσιος» τουρισμός, οι οποίοι συχνά χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, αν και περιγράφουν διαφορετικά πεδία δραστηριότητας —ο πρώτος αφορά κυρίως δραστηριότητες στην ξηρά (π.χ. κολύμβηση, ηλιοθεραπεία), ενώ ο δεύτερος δραστηριότητες στο νερό (π.χ. κρουαζιέρα, ιστιοπλοΐα)— με αποτέλεσμα σημαντική δυσκολία στη στατιστική ταξινόμηση. Δεύτερον, υφίσταται αδυναμία χωρικού προσδιορισμού, καθώς η παράκτια ζώνη ορίζεται με μεγάλη διακύμανση σε ερευνητικό και θεσμικό επίπεδο, με τις μετρήσεις να κυμαίνονται από απόσταση 100 μέτρων από την ακτή έως διοικητικά όρια δήμων που εκτείνονται σε 10 έως 60 χιλιόμετρα (Hynes, Cawley, Deely & Norton, 2024).

Τρίτον, οι τυπολογίες και η ταξινόμηση των προορισμών παραμένουν υποκειμενικές, καθώς οι κατηγορίες συχνά δεν αλληλοαποκλείονται —ένας προορισμός μπορεί να είναι ταυτόχρονα αστικός και παράκτιος— γεγονός που περιπλέκει τη στατιστική σύγκριση (Buhalis & Constantoglou, 2022). Τέταρτον, ο τουρισμός δεν αποτελεί αυτόνομο κλάδο στα επίσημα στατιστικά συστήματα (π.χ. NACE της ΕΕ), αλλά άθροισμα επιμέρους τομέων όπως τα καταλύματα, η εστίαση και οι μεταφορές, γεγονός που καθιστά δυσχερή τον διαχωρισμό της οικονομικής του συνεισφοράς από εκείνη των μόνιμων κατοίκων (Hynes et al., 2024· Ifremer, 2009· UNWTO, 2023). Πέμπτον, η έλλειψη λεπτομερών δεδομένων οδηγεί συχνά στη χρήση προσεγγιστικών δεικτών (proxies), όπως οι διανυκτερεύσεις σε παράκτιες περιοχές, οι οποίοι ενέχουν κίνδυνο υπερεκτίμησης ή υποεκτίμησης της πραγματικής αξίας του κλάδου.

Έκτον, οι ορισμοί που βασίζονται στη ζήτηση (στην οπτική του τουρίστα) είναι ρεαλιστικότεροι αλλά στερούνται χωρικής ακρίβειας, ενώ εκείνοι που βασίζονται στην προσφορά (στην οπτική των επιχειρήσεων) είναι συγκρισιμότεροι αλλά περιορίζονται σε δραστηριότητες αμιγώς συνδεδεμένες με τον παράκτιο χώρο (European Union, 2014· Jolliffe, Jolly & Stevens, 2021). Έβδομον, παραμένει ανοικτό το ζήτημα της χωρικής διάκρισης δραστηριοτήτων, καθώς δεν υπάρχει συναίνεση ως προς το αν πρέπει να συνυπολογίζονται στον ορισμό τα επαγγελματικά ταξίδια, οι αεροπορικές μεταφορές προς παράκτιους προορισμούς ή οι ημερήσιοι επισκέπτες (Hynes et al., 2024).

Η μελέτη παραθέτει επίσης τον ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO, 2026), σύμφωνα με τον οποίο «ο παράκτιος τουρισμός αναφέρεται σε τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται

στην ξηρά, όπως κολύμπι, σέρφινγκ, ηλιοθεραπεία και άλλες παράκτιες δραστηριότητες αναψυχής, ψυχαγωγίας και αθλητισμού που λαμβάνουν χώρα στις ακτές της θάλασσας, σε λίμνες ή ποτάμια», ενώ «ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στη θάλασσα, όπως κρουαζιέρες, ιστιοπλοΐα, βαρκάδα και θαλάσσια σπορ». Σε συνέχεια αυτού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Union, 2014) διευκρινίζει ότι «από γεωγραφική άποψη, οι παράκτιες περιοχές ορίζονται ως εκείνες που συνορεύουν με τη θάλασσα ή έχουν τουλάχιστον το ήμισυ της επικράτειάς τους σε απόσταση 10 χλμ. από την ακτή». Για μια συνολική εποπτεία των δύο εννοιών, η μελέτη προτείνει τη συγκριτική αποτίμηση που ακολουθεί:

Διάσταση	Παράκτιος Τουρισμός	Θαλάσσιος Τουρισμός
Περιβάλλον	Διεπαφή ξηράς-θάλασσας: παραλίες, παράκτιοι οικισμοί, εκβολές ποταμών	Θαλάσσιο και υπεράκτιο περιβάλλον
Κύριος χώρος δραστηριότητας	Στη στεριά, εντός της παράκτιας ζώνης	Στη θάλασσα ή ανοικτά της ακτής
Βασικές δραστηριότητες	Παραθαλάσσια αναψυχή, περιήγηση, πολιτιστική κληρονομιά, γαστρονομία	Ιστιοπλοΐα, κρουαζιέρες, καταδύσεις, ναυταθλητισμός
Υποδομές	Ξενοδοχειακές μονάδες, παραλιακοί περίπατοι, πολιτιστικά αξιοθέατα	Μαρίνες, λιμένες κρουαζιέρας, σκάφη αναψυχής
Πλαίσιο διακυβέρνησης	Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιας Ζώνης (ICZM)	Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός (MSP)

Συνοψίζοντας, η μελέτη καταλήγει ότι, δεδομένης της χωρικής αμφισημίας και της θεματικής επικάλυψης όρων όπως coastal tourism, marine tourism και beach tourism, δεν υφίσταται ενιαίος και διεθνώς αποδεκτός ορισμός του παράκτιου τουρισμού. Ο παράκτιος τουρισμός συνιστά, τελικά, ένα δυναμικά εξελισσόμενο κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο, η μορφή, η έκταση και η ανθεκτικότητα του οποίου καθορίζονται από τα όρια της φέρουσας ικανότητας, τις δομές διακυβέρνησης και την προσαρμοστική ικανότητα των παράκτιων συστημάτων. Για τους σκοπούς του παρόντος έργου, υιοθετείται ο κοινά αποδεκτός ορισμός του UNWTO για τον παράκτιο τουρισμό, ενώ για τον θαλάσσιο τουρισμό, τον τουρισμό κρουαζιέρας και τον τουρισμό παραλίας υιοθετούνται οι ορισμοί της κείμενης ελληνικής νομοθεσίας.

4.4 Ο Θαλάσσιος Τουρισμός

Ο ορισμός του θαλάσσιου τουρισμού που υιοθετείται στο Παραδοτέο στηρίζεται στην κείμενη ελληνική νομοθεσία, και συγκεκριμένα στον Ν. 4582/2018 (ΦΕΚ Α' 208/11-12-2018) «Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού – Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης – Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις»:

«Θαλάσσιος τουρισμός: το σύνολο των οργανωμένων τουριστικών υπηρεσιών και δραστηριοτήτων αναψυχής και ψυχαγωγίας που παρέχονται στο θαλάσσιο χώρο και τις ακτές του τουριστικού προορισμού και αποτελεί μία από τις δυναμικά αναπτυσσόμενες μορφές τουρισμού. Ο θαλάσσιος τουρισμός διακρίνεται ιδίως σε τουρισμό κρουαζιέρας, τουρισμό γιώτινγκ, θαλάσσιες και παράκτιες δραστηριότητες αναψυχής, καταδυτικό τουρισμό αναψυχής» (Ν. 4582/2018).

4.5 Ο Τουρισμός Κρουαζιέρας

Ομοίως, ο τουρισμός κρουαζιέρας ορίζεται από τον ίδιο νόμο ως εξής:

«Τουρισμός κρουαζιέρας: το θαλάσσιο ταξίδι αναψυχής με προγραμματισμένη διαδρομή και στάσεις σε λιμάνια που πραγματοποιείται με πλοία κρουαζιέρας, κατά το οποίο οι επισκέπτες-τουρίστες επισκέπτονται σε ένα ταξίδι πολλούς και διαφορετικούς προορισμούς τουριστικού, πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος και έχουν τη δυνατότητα επιπλέον να επιλέξουν προσφερόμενα πακέτα εκδρομών και αυθεντικών εμπειριών στον ίδιο τον προορισμό, ώστε να ανακαλύψουν την ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά, τα αξιοθέατα, τους ιστορικούς χώρους, τα τοπικά έθιμα και τις παραδόσεις, καθώς και να αποκτήσουν αυθεντικές εμπειρίες που συνδέονται με τη γαστρονομία, τη διασκέδαση, τις τοπικές αγορές, την ψυχαγωγία και το σύγχρονο πολιτισμό» (Ν. 4582/2018).

4.6 Γαλάζια Οικονομία και Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών (ICZM)

Ο παράκτιος τουρισμός εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της Γαλάζιας Οικονομίας, η οποία περιλαμβάνει το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με τις θάλασσες και τους ωκεανούς και συνεισφέρουν καθοριστικά στο ΑΕΠ και την απασχόληση. Παράλληλα, η Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών (Integrated Coastal Zone Management – ICZM) αποτελεί διεθνώς αναγνωρισμένο πλαίσιο διαχείρισης των ακτών (Sorensen, 1993, 1997· Cicin-Sain & Knecht, 1998), το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει ως εξής:

«Η ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών είναι μια δυναμική, συνεχής και επαναληπτική διαδικασία, σχεδιασμένη για την προώθηση της αειφόρου διαχείρισης των παράκτιων ζωνών. Μακροπρόθεσμα, επιδιώκει να αντισταθμίσει τα οφέλη της οικονομικής ανάπτυξης και των ανθρώπινων χρήσεων της παράκτιας ζώνης, τα οφέλη από την ελαχιστοποίηση της απώλειας ζωής και περιουσίας, καθώς και τα οφέλη από τη δημόσια πρόσβαση και την απόλαυση της παράκτιας ζώνης, εντός των ορίων που καθορίζονται από τη φυσική δυναμική και τη φέρουσα ικανότητα» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999).

Η ICZM θεωρείται θεωρητικά πληρέστερη προσέγγιση σε σχέση με τις διοικητικές οριοθετήσεις, καθώς αντιμετωπίζει την παράκτια ζώνη ως ενιαίο σύστημα, η εφαρμογή της όμως απαιτεί σημαντικά μεγαλύτερο όγκο δεδομένων, χωρική ανάλυση υψηλής ακρίβειας και θεσμικό συντονισμό μεταξύ πολλαπλών φορέων.

5. Διεθνή και Ευρωπαϊκά Πλαίσια Δεικτών Βιώσιμου Τουρισμού

Η επισκόπηση εξέτασε συστηματικά τα σημαντικότερα διεθνή και ευρωπαϊκά μεθοδολογικά πλαίσια μέτρησης της βιωσιμότητας του τουρισμού, τα οποία συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Πλαίσιο / Φορέας	Εστίαση	Κύρια Συνεισφορά
Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism – SF-MST (UNWTO, 2018· 2024)	Στατιστική ενοποίηση τουριστικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών λογαριασμών	Συστηματική διασύνδεση με SEEA/SNA και τους ΣΒΑ· λογιστική δομή υψηλής συγκρισιμότητας
European Tourism Indicator System – ETIS (European Commission, 2016)	Διαχείριση προορισμού σε τοπικό επίπεδο	Επταβηματικός οδηγός εφαρμογής· βασικοί/συμπληρωματικοί δείκτες· συμμετοχική διακυβέρνηση
Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations – A Guidebook (UNWTO, 2004)	Πολυδιάστατη κάλυψη οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών θεμάτων	Καθιέρωση κοινού «λεξιλογίου» ζητημάτων και δεικτών προορισμού

OECD Water Governance Indicator System (OECD, 2018)	Ποιότητα και αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης υδάτων	Αυτοαξιολόγηση βάσει 12 αρχών· σύστημα «φωτεινού σηματοδότη»
UN-Water SDG6 Data Portal	Διαθεσιμότητα και βιώσιμη διαχείριση υδάτινων πόρων	Ενιαία διεθνής βάση παρακολούθησης του Στόχου 6 των ΣΒΑ
World Bank Water Data	Οικονομικά και υποδομικά δεδομένα υδάτινων πόρων	Ευρεία διαχρονική και διακρατική κάλυψη δεδομένων

Η συγκριτική ανάλυση των πλαισίων αυτών δείχνει σαφή διεθνή σύγκλιση ως προς την ανάγκη ενσωμάτωσης οικονομικών, περιβαλλοντικών, κοινωνικών και θεσμικών διαστάσεων στη μέτρηση της τουριστικής βιωσιμότητας. Οι δείκτες οργανώνονται συστηματικά σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: οικονομικούς (συμβολή στο ΑΕΠ, απασχόληση, επενδύσεις), περιβαλλοντικούς (κατανάλωση νερού και ενέργειας, εκπομπές, διαχείριση αποβλήτων, φέρουσα ικανότητα), κοινωνικούς (ποιότητα ζωής, ισότητα, συμμετοχή τοπικών κοινοτήτων) και θεσμικούς/διακυβέρνησης (στρατηγικές, μηχανισμοί συντονισμού, διαφάνεια δεδομένων). Το SF-MST εισάγει συστηματική διασύνδεση τουριστικών στατιστικών με περιβαλλοντικούς και οικονομικούς λογαριασμούς, στηριζόμενο στη λογική εθνικών λογαριασμών· το ETIS προσφέρει ένα ευρέως εφαρμόσιμο εργαλείο διαχείρισης προορισμού· ο οδηγός του UNWTO (2004) καθιέρωσε ένα ολοκληρωμένο εννοιολογικό λεξιλόγιο· ενώ τα πλαίσια διακυβέρνησης υδάτων διευρύνουν την οπτική προς τη διαθεσιμότητα, την πρόσβαση και τη βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων, στοιχεία ιδιαίτερα κρίσιμα για τη Μεσόγειο.

6. Μεσογειακές και Εθνικές Πρωτοβουλίες Κεφαλαιοποίησης Γνώσης

Πέραν των οριζόντιων διεθνών προτύπων, η μελέτη εμβάθυνε σε εξειδικευμένα μεσογειακά πλαίσια, θεματικούς δείκτες και εφαρμοσμένες πρωτοβουλίες που αφορούν άμεσα τον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο. Εξετάστηκαν, μεταξύ άλλων: το έργο Interreg Mediterranean «BEST MED» (2020a, 2020b), το οποίο αποτύπωσε την υφιστάμενη κατάσταση συλλογής και διαχείρισης τουριστικών δεδομένων σε επίπεδο Μεσογείου και πρότεινε τυποποιημένο σύστημα Big Data, αναπτύσσοντας το πρωτότυπο εργαλείο TIMS (Tourism Integration and Monitoring System) για αυτόματη συλλογή δεδομένων από το διαδίκτυο (web scraping)· η έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Γαλάζια Οικονομία (European Union, 2021)· η έκθεση Horizon 2020 Mediterranean Report (EEA-UNEP/MAP, 2014), η οποία προωθεί κοινά περιβαλλοντικά συστήματα πληροφόρησης κατά τις αρχές του SEIS (Shared Environmental Information System)· η πρόταση εννοιολογικού πλαισίου παράκτιας παρατήρησης του GEF MedProgramme (PAO/PAP-RAC, 2024), οργανωμένη γύρω από φυσικό, τεχνικό και θεσμικό κεφάλαιο και ευθυγραμμισμένη με το πρωτόκολλο IMAP της Σύμβασης της Βαρκελώνης· οι 34 δείκτες προτεραιότητας του Plan Bleu (2006) για τη Μεσογειακή Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης· η μελέτη σκοπιμότητας του Plan Bleu/UNEP-MAP (2023) για πιλοτικό σύστημα μέτρησης της βιωσιμότητας της μεσογειακής γαλάζιας οικονομίας.

Εξετάστηκαν επίσης: η έκθεση παρακολούθησης βιώσιμου τουρισμού του Interreg Mediterranean (2019)· το έργο SCORE (Horizon 2020, 2022-2025), το οποίο συνδύασε Πολυκριτήρια Ανάλυση με Ανάλυση Κόστους-Οφέλους, καθιέρωσε το μοντέλο «Living Labs» και αξιοποίησε ψηφιακά δίδυμα (Digital Twins) για την προσομοίωση κλιματικών κινδύνων σε δέκα ευρωπαϊκές πόλεις-πιλότους· η μελέτη του ΟΟΣΑ (OECD, 2025) για εναλλακτικές πηγές δεδομένων, η οποία τεκμηρίωσε μειώσεις κόστους συλλογής έως 45% μέσω δεδομένων κινητής τηλεφωνίας· το πλαίσιο ευημερίας «How's Life?» του ΟΟΣΑ (OECD, 2020)· η έκθεση της

Eurostat (2020) για την πρόοδο των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης στην ΕΕ· τα πρακτικά της διαβούλευσης του Υπουργείου Τουρισμού στην Κέρκυρα (2021) και η συναφής έκθεση (2022)· οι εκθέσεις του UNWTO για πιλοτικές εφαρμογές του SF-MST (2020· 2022· 2023)· η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις προκλήσεις και ευκαιρίες του θαλάσσιου και παράκτιου τουρισμού (2014)· και τα Κριτήρια Προορισμού GSTC v2.0 (2019) του Global Sustainable Tourism Council.

Η σύνθεση των ευρημάτων του κεφαλαίου αυτού αναδεικνύει πέντε επαναλαμβανόμενους άξονες δεικτών στο σύνολο των εξεταζόμενων πλαισίων: τουριστική δραστηριότητα και πίεση, οικονομική διάσταση, περιβαλλοντική διάσταση, κοινωνική διάσταση και διακυβέρνηση, με τη διακυβέρνηση να αναδεικνύεται ως ο άξονας που συντονίζει και συνδέει τους υπόλοιπους. Στη βάση αυτή, προτείνεται η οργάνωση του συστήματος μέτρησης του Παρατηρητηρίου γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες —περιβάλλον, κοινωνία, οικονομία, διακυβέρνηση— με ενδεικτικούς δείκτες όπως η κατανάλωση νερού και ενέργειας ανά διανυκτέρευση, το κλιματικό αποτύπωμα του τουρισμού, ο λόγος τουριστών προς μόνιμους κατοίκους, ο αντιλαμβανόμενος συνωστισμός και η ύπαρξη τοπικών σχεδίων παράκτιας προσαρμογής.

7. Σύνθεση Ευρημάτων της Επισκόπησης

Η σύνθεση του συνόλου της επισκόπησης καταλήγει σε τρία κρίσιμα επίπεδα ευρημάτων. Πρώτον, διαπιστώνεται σαφής διεθνής σύγκλιση ως προς τις βασικές διαστάσεις βιωσιμότητας που πρέπει να παρακολουθούνται —οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική— όμως οι υφιστάμενοι δείκτες παραμένουν σε μεγάλο βαθμό γενικοί και δεν αποτυπώνουν επαρκώς τις ιδιαιτερότητες των παράκτιων και νησιωτικών περιοχών, όπως η εποχικότητα και η φέρουσα ικανότητα. Ο σχεδιασμός του Παρατηρητηρίου δεν μπορεί, συνεπώς, να βασιστεί στην απλή υιοθέτηση υφιστάμενων συστημάτων δεικτών, αλλά απαιτεί προσαρμογή και ιεράρχηση με βάση τη λειτουργική τους χρησιμότητα για τον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο.

Δεύτερον, το χωρικό πλαίσιο αναφοράς αναδεικνύεται ως κρίσιμο και ταυτόχρονα προβληματικό ζήτημα: οι διοικητικές προσεγγίσεις (LAU, NUTS) προσφέρουν στατιστική συγκρισιμότητα, αλλά αδυνατούν να αποτυπώσουν πλήρως τις αλληλεπιδράσεις ξηράς-θάλασσας, ενώ οι λειτουργικές προσεγγίσεις της ICZM είναι θεωρητικά πληρέστερες αλλά απαιτητικές σε δεδομένα. Το συμπέρασμα είναι ότι το Παρατηρητήριο οφείλει να συνδυάζει πολλαπλά χωρικά επίπεδα αναφοράς, επιτρέποντας τόσο τη σύγκριση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο όσο και την εις βάθος ανάλυση σε τοπικές παράκτιες και νησιωτικές περιοχές.

Τρίτον, η διαθεσιμότητα, η ποιότητα και η συγκρισιμότητα των δεδομένων αναδεικνύονται ως το πλέον καθοριστικό περιοριστικό στοιχείο. Παρά την ύπαρξη πολλών πηγών δεδομένων, δημόσιων και ιδιωτικών, τα δεδομένα που αφορούν τον παράκτιο και θαλάσσιο τουρισμό παραμένουν κατακερματισμένα, ανομοιογενή και συχνά μη επικαιροποιημένα, ιδίως σε τοπικό επίπεδο και σε επίπεδο παράκτιας ζώνης. Η χρήση εναλλακτικών πηγών, όπως big data, γεωχωρικά δεδομένα και δεδομένα από αισθητήρες, αποτελεί πολλά υποσχόμενη αλλά ακόμη αναπτυσσόμενη πρακτική, η οποία απαιτεί θεσμική οργάνωση, σαφή πρωτόκολλα και ενίσχυση της διαλειτουργικότητας ανάμεσα στους φορείς.

8. Περιορισμοί των Εξεταζόμενων Πλαισίων

Πέραν της συνολικής σύνθεσης, η μελέτη κατέγραψε αναλυτικά τους περιορισμούς κάθε επιμέρους πλαισίου, στοιχείο απαραίτητο για την τεκμηρίωση των επιλογών σχεδιασμού του Παρατηρητηρίου.

- Το SF-MST (UNWTO, 2018· 2024) απαιτεί υψηλό βαθμό θεσμικής και στατιστικής ωριμότητας, καθώς στηρίζεται στη λογική λογαριασμών και προϋποθέτει ανεπτυγμένα εθνικά στατιστικά συστήματα και διοικητική διαλειτουργικότητα· δεν καθορίζει κατώτατα όρια (thresholds) βιωσιμότητας, ενώ η εφαρμογή του δεν είναι υποχρεωτική, με αποτέλεσμα αποσπασματική ανάπτυξη δεδομένων ανά χώρα.
- Το ETIS (European Commission, 2016) βασίζεται σε εθελοντική αυτοαξιολόγηση, χωρίς μηχανισμό εξωτερικής επαλήθευσης, γεγονός που δημιουργεί κίνδυνο μεροληψίας αναφοράς και περιορίζει τη συγκρισιμότητα μεταξύ προορισμών· η εφαρμογή του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διοικητική ικανότητα των τοπικών αρχών.
- Ο οδηγός του UNWTO (2004) δεν ενσωματώνει πρόσφατες τεχνολογικές δυνατότητες, όπως τα big data και η γεωχωρική ανάλυση υψηλής ανάλυσης, ενώ η εκτενής λίστα δεικτών χωρίς σαφή ιεράρχηση προτεραιοτήτων μπορεί να οδηγήσει σε αποσπασματική εφαρμογή, ιδίως σε προορισμούς με περιορισμένους πόρους.
- Η έκθεση της ΕΕ για τη Γαλάζια Οικονομία (European Union, 2021) δίνει μονοδιάστατη έμφαση σε μακροοικονομικούς δείκτες (ΑΠΑ, απασχόληση), χωρίς συστηματική ενσωμάτωση κοινωνικών ή οικοσυστημικών μεταβλητών βιωσιμότητας, ενώ η ευρεία χωρική κατηγοριοποίηση του «coastal tourism» ενδέχεται να αποκρύπτει ενδοπεριφερειακές ανισότητες.
- Το Interreg Mediterranean (2019) αναγνωρίζει τα κενά δεδομένων, αλλά οι προτάσεις του παραμένουν κανονιστικού χαρακτήρα, χωρίς εκτεταμένη εμπειρική δοκιμή, δεσμευτικό πρωτόκολλο εναρμόνισης ή σταθερή χρηματοδότηση για μακροχρόνια παρακολούθηση.
- Το έργο BEST MED (Interreg Mediterranean, 2020a· 2020b) καταδεικνύει την ετερογένεια των εθνικών στατιστικών συστημάτων και τη δυσκολία διακρατικής συγκρισιμότητας· ως προς το προτεινόμενο σύστημα Big Data, εντοπίζονται ζητήματα αντιπροσωπευτικότητας, πρόσβασης σε ιδιωτικά δεδομένα, συμμόρφωσης με τον ΓΚΠΔ και χαμηλής γεωγραφικής ακρίβειας των δεδομένων κινητής τηλεφωνίας.
- Η μελέτη του Plan Bleu (2023) για τη Γαλάζια Οικονομία της Μεσογείου παραμένει σε διερευνητικό (scoring) επίπεδο, χωρίς συγκεκριμένο ποσοτικό σύστημα αξιολόγησης, με έλλειψη ολιστικών δεικτών και υπερβολική εξάρτηση από μοντελοποιημένα αντί για πρωτογενή τοπικά δεδομένα.
- Το Horizon 2020 Mediterranean Report (EEA-UNEP/MAP, 2014) εμφανίζει άνιση ποιότητα και πληρότητα δεδομένων μεταξύ χωρών και εστιάζει κυρίως σε περιβαλλοντικές πιέσεις, χωρίς ολοκληρωμένη ανάλυση του τουρισμού ως συστήματος βιωσιμότητας.
- Στα GSTC Destination Criteria v2.0 (2019), η κανονιστική φύση χωρίς ενιαίο υποχρεωτικό μηχανισμό συμμόρφωσης περιορίζει την αποτελεσματικότητά τους ως εργαλείο συστημικής μεταρρύθμισης, καθώς η εφαρμογή τους παραμένει εθελοντική και εξαρτώμενη από μηχανισμούς πιστοποίησης.

Συνολικά, τα εξεταζόμενα πλαίσια εμφανίζουν κοινές διαρθρωτικές προκλήσεις: ασυμμετρία μεταξύ κανονιστικού πλαισίου και επιχειρησιακής εφαρμογής, εξάρτηση από την ποιότητα και διαθεσιμότητα δεδομένων, περιορισμένη πολυκλιμακική ενσωμάτωση (τοπικό–εθνικό–περιφερειακό επίπεδο), βραχυπρόθεσμη διάρκεια χρηματοδοτούμενων πρωτοβουλιών που συχνά «καταρρέουν» μετά τη λήξη της χρηματοδότησης, αδυναμία καταγραφής του άτυπου τομέα της οικονομίας, και έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού στη δημόσια διοίκηση για τη διαχείριση σύγχρονων πηγών δεδομένων.

9. Αστοχίες των Εξεταζόμενων Πλαισίων

Πέραν των επιμέρους μεθοδολογικών περιορισμών, η μελέτη διακρίνει αναλυτικά και τις αστοχίες εφαρμογής των πλαισίων, δηλαδή τα σημεία όπου η θεωρητική τους φιλοδοξία δεν μεταφράστηκε σε λειτουργική πρακτική. Το SF-MST (UNWTO, 2018· 2024) απέτυχε κυρίως στο πεδίο της επιχειρησιακής υλοποίησης και της κλιμάκωσης: αν και φιλοδοξεί να ενσωματώσει τον τουρισμό στα εθνικά στατιστικά συστήματα με συγκρίσιμο και λογιστικά συνεκτικό τρόπο, δεν εξασφάλισε ομοιόμορφη υιοθέτηση, ιδίως σε χώρες με περιορισμένη στατιστική υποδομή, ενώ σε τοπικό επίπεδο προορισμού παραμένει περισσότερο κανονιστικό παρά λειτουργικό εργαλείο. Ο οδηγός του UNWTO (2004) απέτυχε κυρίως ως προς τη διαχρονική επικαιροποίησή του και τη μετατροπή του σε συστηματικό μηχανισμό εφαρμογής, καθώς η απουσία ιεράρχησης δεικτών και σύνδεσης με επίσημα στατιστικά συστήματα οδήγησε σε επιλεκτική χρήση του, συχνά ως εργαλείο ρητορικής βιωσιμότητας παρά ουσιαστικής μεταρρύθμισης.

Το ETIS (European Commission, 2016) απέτυχε στην επίτευξη ευρείας και συγκρίσιμης εφαρμογής μεταξύ ευρωπαϊκών προορισμών, καθώς ο εθελοντικός χαρακτήρας και η λογική αυτοαξιολόγησης οδήγησαν σε άνιση υιοθέτηση, ενώ σε πολλές περιπτώσεις η εφαρμογή περιορίστηκε σε πιλοτικό επίπεδο χωρίς μακροχρόνια ενσωμάτωση στις διοικητικές δομές. Η έκθεση της ΕΕ για τη Γαλάζια Οικονομία (European Union, 2021) απέτυχε να ενσωματώσει ουσιαστικά τη διάσταση της βιωσιμότητας πέρα από την οικονομική αποτίμηση, καταλήγοντας να μετρά την «ανάπτυξη» χωρίς να αξιολογεί επαρκώς τις επιπτώσεις της. Το Interreg Mediterranean (2019) απέτυχε κυρίως στη θεσμική ενσωμάτωση των προτεινόμενων δεικτών, καθώς δεν συνοδεύτηκε από δεσμευτικό μηχανισμό υιοθέτησης από τα κράτη-μέλη ή τις περιφέρειες. Το έργο BEST MED, ενώ ανέδειξε τα υφιστάμενα κενά δεδομένων, απέτυχε να τα γεφυρώσει με ένα συνεκτικό μοντέλο διακυβέρνησης δεδομένων, ενώ ως προς το τυποποιημένο σύστημα Big Data απέτυχε κυρίως ως προς την εξασφάλιση προσβασιμότητας και θεσμικής βιωσιμότητας.

Η μελέτη του Plan Bleu (2023) απέτυχε να μετατρέψει τη θεωρητική κριτική της γραμμικής ανάπτυξης σε μετρήσιμο και εφαρμοσμένο σύστημα αξιολόγησης, παραμένοντας σε διερευνητικό επίπεδο. Το Horizon 2020 Mediterranean Report απέτυχε να ενσωματώσει τον τουρισμό ως αυτόνομο σύστημα βιωσιμότητας, περιορίζοντάς τον σε παράγοντα περιβαλλοντικής πίεσης, ενώ οι πιλοτικές εφαρμογές του SF-MST (UNWTO, 2022) απέτυχαν να αποδείξουν πλήρη γενίκευση των αποτελεσμάτων τους, λόγω των διαφοροποιήσεων θεσμικής ικανότητας και διαθεσιμότητας δεδομένων μεταξύ χωρών. Τέλος, τα GSTC Destination Criteria v2.0 απέτυχαν να μετατραπούν σε παγκόσμιο υποχρεωτικό πρότυπο, καθώς η εφαρμογή τους παραμένει εθελοντική και εξαρτημένη από μηχανισμούς πιστοποίησης.

Οι αστοχίες αυτές συστηματοποιούνται σε τρεις κατηγορίες. Πρώτον, αστοχίες στον τομέα των δεδομένων και της μέτρησης: αποσπασματικότητα και ασυμβατότητα συστημάτων παρακολούθησης, με αρμοδιότητες διασκορπισμένες μεταξύ φορέων· προβλήματα των μεγάλων δεδομένων, όπως η χαμηλή γεωγραφική ακρίβεια των δεδομένων κινητής τηλεφωνίας και η δυσκολία πρόσβασης σε ιδιωτικά δεδομένα· υπερβολική εξάρτηση από μοντελοποιημένα αντί για πρωτογενή τοπικά στοιχεία· και νομικοί περιορισμοί απορρήτου που εμποδίζουν τη συλλογή λεπτομερών δεδομένων, ιδίως σε αραιοκατοικημένες περιοχές. Δεύτερον, διαρθρωτικές και θεσμικές αστοχίες: απουσία εξειδικευμένης νομοθεσίας για την παρακολούθηση κρίσιμων δεικτών σε πολλές χώρες· ανεπαρκής διακυβέρνηση λόγω έλλειψης συντονισμού μεταξύ υπουργείων (π.χ. Τουρισμού, Ναυτιλίας, Οικονομικών)· ο εθελοντικός χαρακτήρας συστημάτων όπως το ETIS· και ο βραχυπρόθεσμος σχεδιασμός πολλών συστημάτων αναφοράς, τα οποία «επιβιώνουν» μόνο για τη διάρκεια συγκεκριμένων χρηματοδοτούμενων έργων και καταρρέουν μετά τη λήξη της χρηματοδότησης. Τρίτον, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις: η αδυναμία καταγραφής του άτυπου τομέα (γκρίζα

οικονομία)· η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού στις τοπικές αρχές για τη διαχείριση και ανάλυση δεδομένων· και η μονοκαλλιέργεια τουρισμού, η οποία καθιστά πολλές περιοχές ευάλωτες σε εξωγενείς κρίσεις, όπως κατέδειξε η εμπειρία της πανδημίας.

10. Καλές Πρακτικές που Αναδείχθηκαν

Παράλληλα με τους περιορισμούς και τις αστοχίες, η επισκόπηση ανέδειξε σημαντικές καλές πρακτικές, οι οποίες αποτελούν χρήσιμο υπόβαθρο για τον σχεδιασμό του Παρατηρητηρίου. Το SF-MST πέτυχε να μεταφράσει τη «βιωσιμότητα» σε γλώσσα επίσημης στατιστικής, ενισχύοντας τη συγκρισιμότητα και τη σύνδεση του τουρισμού με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και τους περιβαλλοντικό-οικονομικούς λογαριασμούς· σε μελλοντική εφαρμογή, προτείνεται η υιοθέτηση μιας ρητής «διαδρομής εφαρμογής» ανά επίπεδο ικανότητας χώρας (tiered implementation), με ελάχιστο πυρήνα δεικτών και σαφείς προδιαγραφές διαλειτουργικότητας. Η σύνοψη πολιτικής του UNWTO (2020) πέτυχε να γεφυρώσει την τεχνική γλώσσα του SF-MST με τις ανάγκες χάραξης πολιτικής, ενώ οι πιλοτικές εφαρμογές (UNWTO, 2022) τεκμηρίωσαν, με συγκεκριμένα παραδείγματα, τη δυνατότητα βηματικής και αρθρωτής (modular) εφαρμογής του πλαισίου. Ο οδηγός του UNWTO (2004) κατάφερε να καθιερώσει ένα ολοκληρωμένο εννοιολογικό λεξιλόγιο, προσφέροντας στις διοικήσεις προορισμών έναν συστηματικό τρόπο μετατροπής πολιτικών ανησυχιών σε μετρήσιμες μεταβλητές.

Το κεντρικό επίτευγμα του ETIS είναι ότι παρείχε ένα εφαρμόσιμο «εργαλείο διαχείρισης προορισμού» με πρακτικά βήματα υλοποίησης (επταβηματικός οδηγός), δομή βασικών/συμπληρωματικών δεικτών και ενσωμάτωση συμμετοχικής διακυβέρνησης· σε επόμενη εφαρμογή προτείνεται η υιοθέτηση μηχανισμών ελαφριάς εξωτερικής επαλήθευσης (light-touch assurance) και μιας «ελάχιστης υποχρεωτικής δέσμης» δεικτών. Η Αναφορά Πολιτικής του Interreg Mediterranean (2019) τεκμηρίωσε με σαφήνεια τις θεσμικές και τεχνικές ανάγκες της περιοχής, ενώ οι τυποποιημένες «μεθοδολογικές κάρτες» δεικτών του Plan Bleu (2006), με σαφείς ορισμούς, μονάδες μέτρησης και πρακτικές σημειώσεις, μείωσαν την ασάφεια και ενίσχυσαν την εναρμόνιση σε μεσογειακό πλαίσιο. Το έργο BEST MED χαρτογράφησε σε βάθος το «οικοσύστημα δεδομένων» του τουρισμού και τεκμηρίωσε την ανάγκη καινοτομίας μέσω του πρωτότυπου εργαλείου TIMS, ενώ η μελέτη του ΟΟΣΑ (OECD, 2025) πέτυχε να καταδείξει δραστική μείωση του κόστους συλλογής δεδομένων, έως 45%, μέσω δεδομένων κινητής τηλεφωνίας και τραπεζικών συναλλαγών· σε επόμενη εφαρμογή προτείνεται η υιοθέτηση ενός προτύπου «στατιστικής ενσωμάτωσης» με κανόνες απορρήτου και τεχνικές διόρθωσης μεροληψίας.

Η μελέτη του Plan Bleu για τη Γαλάζια Οικονομία της Μεσογείου πέτυχε να μετατοπίσει τη συζήτηση από στενά οικονομικά μεγέθη προς μια ολιστική κατανόηση της βιωσιμότητας, ενώ το πλαίσιο «How's Life?» του ΟΟΣΑ (OECD, 2020) προσέφερε ένα ώριμο και πολυδιάστατο πλαίσιο ευημερίας, ικανό να λειτουργήσει ως γέφυρα για την αξιολόγηση του τουρισμού πέρα από το ΑΕΠ. Το έργο SCORE πέτυχε να παράσχει δομημένο μεθοδολογικό πλαίσιο αξιολόγησης μέτρων προσαρμογής, συνδυάζοντας Πολυκριτήρια Ανάλυση με Ανάλυση Κόστους-Οφέλους, καθιερώνοντας το μοντέλο «Living Labs» και αξιοποιώντας ψηφιακά δίδυμα για τη λεπτομερή χαρτογράφηση κλιματικών κινδύνων σε δέκα ευρωπαϊκές πόλεις-πιλότους. Η Έκθεση Horizon 2020 για τη Μεσόγειο ανέδειξε την προστιθέμενη αξία της εφαρμογής των αρχών του SEIS, ενώ το πλαίσιο διακυβέρνησης υδάτων του ΟΟΣΑ (2018) πέτυχε στη δημιουργία ενός συστήματος αυτοαξιολόγησης βάσει δώδεκα αρχών με το σύστημα «φωτεινού σηματοδότη». Τέλος, το

Πλαίσιο Παράκτιας Παρατήρησης (ΡΑΟ/PAP-RAC, 2024) πέτυχε στην πρόταση ενός ενιαίου μεσογειακού εννοιολογικού πλαισίου, ευθυγραμμισμένου με το πρωτόκολλο IMAP της Σύμβασης της Βαρκελώνης, με προτεινόμενη επόμενη κατεύθυνση τη χρήση ανοικτών γεωπυλών για δεδομένα αισθητήρων πραγματικού χρόνου.

11. Κατευθύνσεις προς Υιοθέτηση

Η σύνθεση της διεθνούς και ευρωπαϊκής εμπειρίας που αναλύθηκε ανωτέρω καταλήγει σε εννέα συγκεκριμένες κατευθύνσεις προς υιοθέτηση για τον σχεδιασμό του Παρατηρητηρίου, το οποίο συνιστά ουσιαστικά μια μόνιμη ικανότητα συλλογής, εναρμόνισης, ερμηνείας και δημοσιοποίησης δεδομένων που στηρίζει αποφάσεις σε τοπικό, περιφερειακό και διακρατικό επίπεδο.

11.1 Θεσμική κατοχύρωση και πολυεπίπεδη διακυβέρνηση με σαφείς ρόλους

Απαραίτητη κρίνεται η επίσημη θεσμική αγκύρωση του Παρατηρητηρίου σε φορέα με νομιμοποίηση (π.χ. περιφερειακός οργανισμός/DMO ή διακρατικό σχήμα), ώστε η παρακολούθηση να μην εξαρτάται από έργα περιορισμένης διάρκειας. Το Interreg Mediterranean (2019) υπογραμμίζει ότι χωρίς πολιτική δέσμευση και συστηματική παρακολούθηση, η παραγωγή δεικτών παραμένει αποσπασματική, ενώ προτείνει οριζόντια συνεργασία δημόσιων φορέων και συμμετοχική προσέγγιση που εμπλέκει επιχειρήσεις, κοινότητες, ακαδημαϊκούς και ΜΚΟ. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται η θέσπιση Επιστημονικής/Τεχνικής Επιτροπής, αρμόδιας για τη μεθοδολογία, την ποιότητα και την εναρμόνιση των δεδομένων, ενός Συμβουλίου Χρηστών Πολιτικής, με εκπροσώπους Δήμων, Περιφερειών και Υπουργείων, και ενός Συμφωνητικού Διακυβέρνησης Δεδομένων (Data Governance Contract) που θα ορίζει δικαιώματα, ευθύνες, κύκλους δημοσίευσης και επίπεδα πρόσβασης.

11.2 Μοντέλο διακυβέρνησης ως λειτουργική καρδιά του Παρατηρητηρίου

Η εμπειρία από την εφαρμογή του ETIS δείχνει ότι η επιτυχία της μέτρησης σε προορισμούς προκύπτει όχι από τεχνικές λύσεις αλλά από τον συντονισμό ανθρώπων. Το BEST MED περιγράφει ως κρίσιμες πρακτικές την ύπαρξη τοπικού συντονιστή, συνήθως εντός DMO, τη σύσταση Ομάδας Ενδιαφερομένων Φορέων (Stakeholder Working Group) περίπου 15–20 μελών ώστε να παραμένει λειτουργική, την κατανομή ρόλων συλλογής δεδομένων, τη χρήση κοινής βάσης δεδομένων προορισμού και τον κύκλο «συλλογή – ανάλυση – στόχοι – συνεχής βελτίωση». Για ένα μεσογειακό παρατηρητήριο, η πρακτική αυτή μπορεί να θεσμοθετηθεί ως δίκτυο τοπικών κόμβων που τροφοδοτούν το κεντρικό σύστημα, αντί για ένα υπερ-κεντρικό σχήμα.

11.3 Κοινό μεθοδολογικό πλαίσιο

Το κοινό μεθοδολογικό πλαίσιο πρέπει να βασίζεται σε υπάρχοντα διεθνή και ευρωπαϊκά συστήματα δεικτών, ενσωματώνοντας παράλληλα εξειδικευμένους (tailor-made) δείκτες για τις ανάγκες των μεσογειακών παράκτιων προορισμών, όπως το αποτύπωμα άνθρακα, η φέρουσα ικανότητα, η κατανάλωση νερού και ενέργειας και τα θαλάσσια οικοσυστήματα, καθώς και κατώφλια (thresholds) που συνδέουν τους δείκτες με αποφάσεις και όχι μόνο με περιγραφή. Προτείνεται δομή τριών επιπέδων: βασικοί δείκτες (core indicators) για συγκρισιμότητα, δείκτες ανά κυρίαρχη δραστηριότητα, και δείκτες απειλών/κινδύνων και διακυβέρνησης (π.χ. εποχικότητα, πίεση σε πόρους, κλιματικοί κίνδυνοι), οργανωμένοι σε τέσσερις άξονες: Περιβάλλον, Κοινωνία & Πολιτισμός, Οικονομία, και Διακυβέρνηση.

11.4 Αρχιτεκτονική δεδομένων

Ένα θεσμικά αξιόπιστο Παρατηρητήριο χρειάζεται δεδομένα από διαφορετικές πηγές και επίπεδα: πρωτίστως επίσημες πηγές, για λόγους αξιοπιστίας και αμεροληψίας, και δευτερευόντως έρευνες, big data και παρακολούθηση σε πραγματικό χρόνο, ανάλογα με τις δυνατότητες και τη θεσμική νομιμοποίηση χρήσης τους. Τα κείμενα του UNWTO για τα πιλοτικά προγράμματα του SF-MST επιβεβαιώνουν ως καλή πρακτική τη βηματική και αρθρωτή (stepwise & modular) εφαρμογή, όπου διαφορετικές ενότητες υλοποιούνται σε διαφορετικές κλίμακες ανάλογα με τις προτεραιότητες και τις υποδομές κάθε χώρας — στοιχείο κρίσιμο για τη Μεσόγειο, όπου η ετερογένεια ικανοτήτων συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων μεταξύ χωρών είναι δεδομένη.

11.5 Κοινή ψηφιακή πλατφόρμα

Απαιτείται κοινή διαδικτυακή πλατφόρμα (open IT platform) που δεν θα φιλοξενεί μόνο αριθμούς, αλλά και το «θεσμικό λεξικό» του Παρατηρητηρίου —γλωσσάρι ορισμών, οδηγίες, παραδείγματα, κατώφλια, μεθοδολογικές σημειώσεις— λειτουργώντας ως μηχανισμός αποφυγής διπλοκαταγραφών και επικαλύψεων και ενισχύοντας τον συγκριτικό έλεγχο. Η πλατφόρμα οφείλει να συνοδεύεται από πολιτική διαφάνειας που ενισχύει την εμπιστοσύνη και την προθυμία των εμπλεκόμενων φορέων να μοιραστούν δεδομένα, καθιστώντας τα ανοικτά και προσβάσιμα δεδομένα βασικό εργαλείο διακυβέρνησης και όχι απλώς τεχνικό χαρακτηριστικό.

11.6 Εναρμόνιση, ποιότητα και προστασία δεδομένων

Στη Μεσόγειο, η αξιοποίηση ιδιωτικών και ψηφιακών δεδομένων χωρίς απώλεια νομιμότητας και ποιότητας συνιστά κρίσιμο βήμα. Η μέχρι τώρα εμπειρία δείχνει ότι τα μεγάλα δεδομένα παραμένουν περιορισμένα, με ζητήματα ιδιοκτησίας, συντονισμού και βραδύτητας αποφάσεων γύρω από την ασφάλεια και τη διαφάνεια, γεγονός που απαιτεί πλαίσιο πολιτικής διαχείρισης δεδομένων. Προτείνεται η υιοθέτηση οδηγών ποιότητας για την απόκτηση και χρήση μεγάλων δεδομένων, τεκμηρίωσης σφαλμάτων και σαφών συμφωνιών συνεργασίας με παρόχους δεδομένων, στο πλαίσιο ενός μόνιμου συστήματος επιτροπείας δεδομένων (data stewardship) που θα σέβεται τον ΓΚΠΔ (privacy by design), θα διαθέτει πρωτόκολλα ανωνυμοποίησης και θα διασφαλίζει ότι η δημοσίευση δεδομένων δεν επιτρέπει την επαναταυτοποίηση προσώπων.

11.7 Δικτύωση παρατηρητηρίων και ρόλος πανεπιστημίων

Η μελέτη κατέδειξε ότι τα υπάρχοντα παρατηρητήρια στη Μεσόγειο συχνά δεν συμμετέχουν σε δίκτυα, ενώ η δικτύωση θα μπορούσε να μειώσει το κόστος και να ενισχύσει τη συγκρισιμότητα σε υπό-περιφερειακό επίπεδο. Επειδή πολλές δημόσιες αρχές δεν διαθέτουν το εξειδικευμένο προσωπικό για τη διαχείριση μεγάλων δεδομένων, τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα μπορούν να λειτουργήσουν ως πολύτιμοι «ενδιάμεσοι ικανότητας» (intermediators) για τεχνική συντήρηση και τεχνογνωσία. Προτείνεται, συνεπώς, ένα σχήμα «τριπλής έλικας» συνεργασίας μεταξύ δημόσιας διοίκησης, ιδιωτικού τομέα και πανεπιστημίων/ερευνητικών κέντρων, με σαφείς συμβάσεις υπηρεσιών και υποστήριξης.

11.8 Χρηματοδότηση και ανάπτυξη δεξιοτήτων

Ένα από τα πλέον σημαντικά συμπεράσματα της μελέτης είναι ότι χωρίς σταθερούς πόρους η παρακολούθηση καταρρέει. Η συνεχής χρηματοδότηση, ο κοινός προϋπολογισμός και η επένδυση σε ανθρώπινους πόρους και τεχνολογίες αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για την αποδοτικότητα του

Παρατηρητηρίου. Καλές πρακτικές συνιστούν ο πολυετής χρηματοδοτικός σχεδιασμός, η ενσωμάτωση του Παρατηρητηρίου σε τακτικούς προϋπολογισμούς, και ρητά προγράμματα επιμόρφωσης για στατιστικές μεθοδολογίες, διαχείριση δεδομένων και ερμηνεία δεικτών.

11.9 Σύνδεση δεικτών με ερωτήματα πολιτικής

Το Παρατηρητήριο πρέπει να μετρά όχι μόνο «τι συμβαίνει», αλλά και «τι αλλάζει όταν παρεμβαίνουμε». Η μελέτη του Plan Bleu για τη βιωσιμότητα της Γαλάζιας Οικονομίας επισημαίνει ως κενό την έλλειψη δεικτών αποτελεσματικότητας πολιτικών και παρεμβάσεων. Για τον παράκτιο τουρισμό, αυτό σημαίνει ότι οι δείκτες πρέπει να υποστηρίζουν την αξιολόγηση πολιτικών —μέτρα αποσυμφόρησης, διαχείριση νερού, ρυθμίσεις κρουαζιέρας, προστασία οικοσυστημάτων— και όχι απλώς την απογραφή μεγεθών.

Συνοψίζοντας, η θεσμοθέτηση ενός Παρατηρητηρίου Παρακολούθησης Παράκτιου Τουρισμού στη Μεσόγειο δεν αποτελεί απλώς τεχνική άσκηση μέτρησης δεικτών, αλλά στρατηγική επιλογή διακυβέρνησης της βιωσιμότητας, η επιτυχία της οποίας εδράζεται στη θεσμική κατοχύρωση, στη διαφανή και πολυεπίπεδη διακυβέρνηση δεδομένων, στη σαφή μεθοδολογική εναρμόνιση και στη σταδιακή ενσωμάτωση αξιόπιστων πηγών πληροφόρησης.

12. Συνολικό Συμπέρασμα

Η θεσμοθέτηση ενός Παρατηρητηρίου Παρακολούθησης του Παράκτιου και Θαλάσσιου Τουρισμού στη Μεσόγειο δεν αποτελεί τεχνική άσκηση μέτρησης δεικτών, αλλά στρατηγική επιλογή διακυβέρνησης της βιωσιμότητας. Η διεθνής εμπειρία που αποτυπώνεται στην παρούσα μελέτη επισκόπησης δείχνει ότι η επιτυχία ενός τέτοιου θεσμού εδράζεται στη θεσμική κατοχύρωση, στη διαφανή και πολυεπίπεδη διακυβέρνηση δεδομένων, στη σαφή μεθοδολογική εναρμόνιση και στη σταδιακή ενσωμάτωση αξιόπιστων πηγών πληροφόρησης. Ένα αποτελεσματικό Παρατηρητήριο οφείλει να συνδέει τη μέτρηση με τη λήψη αποφάσεων, να μετατρέπει τα δεδομένα σε γνώση πολιτικής και να λειτουργεί ως μηχανισμός έγκαιρης προειδοποίησης και προσαρμοστικής διαχείρισης σε ένα ιδιαίτερα ευάλωτο και δυναμικό παράκτιο σύστημα όπως αυτό της Μεσογείου.

Το Παραδοτέο Π1.1 παρέχει το τεκμηριωμένο υπόβαθρο και το μεθοδολογικό θεμέλιο πάνω στο οποίο θα στηριχθούν τα επόμενα στάδια της Φάσης 1 —συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού του Οδηγού Μεθοδολογίας, της αρχιτεκτονικής δεικτών και της οργάνωσης της συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων— με απώτερο στόχο ένα μοντέλο παράκτιου και θαλάσσιου τουρισμού που συνδυάζει οικονομική ανθεκτικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και σεβασμό στα οικολογικά όρια της Μεσογείου.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Buhalis, D., & Constantoglou, M. (2022). Destination Typologies. Encyclopedia of Tourism Management and Marketing. Elgar Publishers.
- Carter, R. W. G. (1988). Coastal Environments. Academic Press, London.
- Cicin-Sain, B., & Knecht, R. W. (1998). Integrated Coastal and Ocean Management: Concepts and Practices. Island Press, Washington D.C.
- European Commission (1999). Towards a European Integrated Coastal Zone Management (ICZM) Strategy: General Principles and Policy Options. Brussels: EC.

-
- European Commission (2002). Recommendation concerning ICZM.
- European Commission (2004). Living with coastal erosion in Europe.
- European Union (2014). A European Strategy for more Growth and Jobs in Coastal and Maritime Tourism / Challenges and opportunities for maritime and coastal tourism in the EU. COM(2014) 86 final, Brussels.
- European Environment Agency (EEA) (2006). The changing faces of Europe's coastal areas (Report No 6/2006). Copenhagen.
- European Union (2016). The European Tourism Indicator System. ETIS toolkit for sustainable destination management. Luxembourg.
- European Union (2021). The Blue Economy Report.
- Eurostat (2020). Sustainable development in the European Union — Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context.
- Eurostat (2025). Territorial typologies manual — Coastal areas / Coastal regions.
- Hall, C. M. (2001). Trends in ocean and coastal tourism: The end of the last frontier? Ocean & Coastal Management.
- Hynes, S., Cawley, M., Deely, J., & Norton, D. (2024). Alternative approaches to measuring the value of tourism in marine and coastal areas in ocean economy accounting. Marine Policy, 168.
- Ifremer (2009). Study in the Field of Maritime Policy. Eurostat.
- Interreg Mediterranean (2019). Sustainable Tourism: Ensuring an Effective Monitoring of Tourism Sustainability in the Mediterranean Region.
- Interreg Mediterranean, BEST MED (2020a). Deliverable 3.1.1: Diagnosis — State of the art on collection and management of tourism data.
- Interreg Mediterranean, BEST MED (2020b). Deliverable 3.2.1: Proposal for a standard system of Big Data sets available at Med level.
- Jolliffe, J., Jolly, C., & Stevens, B. (2021). Blueprint for improved measurement of the international ocean economy: An exploration of satellite accounting for ocean economic activity. OECD Science, Technology and Industry Working Papers 21/04.
- MAP/PAP (2013). Med Maritime Integrated Project — Coastal and Maritime Tourism.
- McGranahan, G., Balk, D., & Anderson, B. (2007). The rising tide: assessing the risks of climate change and human settlements in low elevation coastal zones.
- OECD (2018). Implementing the OECD Principles on Water Governance: Indicator Framework and Evolving Practices. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2020). How's Life? 2020: Measuring Well-being. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2021). Adapting to a changing climate in the management of coastal zones. OECD Environmental Policy Paper No. 24.
- OECD (2025). Using alternative data sources and tools to measure and monitor tourism. OECD Tourism Papers 2025/11.
- PAO / PAP-RAC — Plan Bleu (2024). Proposal of Mediterranean conceptual framework for coastal observation. GEF MedProgramme Child Project 2.1.
- Plan Bleu (2006). Fiches méthodologiques des 34 indicateurs prioritaires pour le suivi de la Stratégie Méditerranéenne pour le Développement Durable.
- Plan Bleu (2020). State of the Environment and Development in the Mediterranean (SoED 2020). UNEP/MAP.
- Plan Bleu (2023). Scoping Study to Develop a Mediterranean Pilot on Measuring the Sustainability of the Mediterranean Blue Economy (Vol. 1–2). UNEP/MAP.
- Reimann, L., Vafeidis, A. T., & Honsel, L. E. (2023). Population development as a driver of coastal risk: Current trends and future pathways. Cambridge Prisms: Coastal Futures, 1, e14.
- SCORE, Horizon 2020 (2022–2025). D1.4, D7.2, D9.1, D10.3 Deliverables.
- Sorensen, J. (1993). The international proliferation of integrated coastal zone management efforts. Ocean & Coastal Management, 21, 45–80.

-
- Sorensen, J. (1997). National and international efforts at integrated coastal zone management: definitions, achievements, and lessons. *Coastal Management*, 25, 3–41.
- UNWTO (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations. A Guidebook*. Madrid.
- UNWTO (2018- 2024). *Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism (SF-MST)*.
- UNWTO (2020). *Experiences from Pilot Studies in Measuring the Sustainability of Tourism — A Synopsis for Policy Makers*. Madrid.
- UNWTO (2022). *Measuring the Sustainability of Tourism — Learning from Pilots*. Madrid.
- UNWTO (2023). *World Tourism, Methodological Notes, 2023 Edition*.
- UNWTO (2026). *Glossary of Tourism Terms*.
- Williams, A. M. (2011). Definitions and typologies of coastal tourism beach destinations. In Gössling, Hall & Weaver (Eds.), *Disappearing Destinations*. CABI.
- World Bank & Ocean Panel (2022). *Opportunities for Transforming Coastal and Marine Tourism*.
- WTTC — World Travel & Tourism Council (2025). *Travel & Tourism Economic Impact 2025: Trends and Projections*. London: WTTC.
- Νόμος 4582/2018 (ΦΕΚ Α΄ 208/11-12-2018). Θεματικός τουρισμός — Ειδικές μορφές τουρισμού — Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού.
- Υπουργείο Τουρισμού, Γενική Διεύθυνση Τουριστικής Πολιτικής (2022). *Measuring and monitoring the sustainable development of coastal and maritime tourism*.